

Qərbi Azərbaycanda kütləvi vandalizm və etnik təmizləmə

Erməni millətçilərinin monoetnik dövlət yaratmaq məqsədi

Azərbaycan xalqının tarixi-mədəni irsinin məhv edilməsi ilə müşayiət olunub

Ermənistanın uzun illər ərzində Azərbaycan xalqına məxsus tarixi və mədəni irsi hədəfə alan fəaliyyəti Cənubi Qafqazın etnik-mədəni coğrafiyasında ən radikal dəyişikliklərdən birinə səbəb olmuş, tarixən çoxmillətli olan bu məkanın mədəni simasını qəsdən dəyişdirərək monoetnik vəziyyətə gətirmişdir. Bu proses təsadüfi deyil, ardıcıl şəkildə həyata keçirilmiş siyasi strategiyanın nəticəsi kimi formalaşmışdır. Bu barədə Milli Məclisin deputatı, Qərbi Azərbaycan İcması İdarə Heyətinin sədri Əziz Ələkbərlinin XQ-yə müsahibəsini sizə təqdim edirik.

– Ermənilər Qərbi Azərbaycan ərazisində etnik təmizləmə aparmış, monoetnik dövlət qurmuş və Azərbaycan xalqına məxsus tarixi-mədəni irsi sistemli şəkildə məhv etmişlər. Xahiş edirəm, dağıdılmış qəbiristanlıqlar, yox olmuş tarixi abidələrimiz barədə məlumat verərdiniz.

– Mən öncə bu “uzun illər” ifadəsinə bir qədər dəqiqlik gətirmək istəyirəm. Yalnızadırsa, bir müddət əvvəl Ermənistanın keçmiş prezidenti Levon Ter-Petrosyanın 1993-cü il iyulun 23-24-də “Yerkrapa” könüllülər birliyinin toplantısında çıxışının videoyazısı yayılmışdı. Ermənistanın birinci prezidenti həmin çıxışında bildirdi ki, “Ermənistan və Dağlıq Qarabağ erməni xalqının 600 ildən bəri həll edə bilmədiyi bir problemi həll etdi. Ermənistan və Dağlıq Qarabağ yad millətlərdən tamamilə təmizləndi. Təkrar edirəm, bu, 600 illik problem idi. Bunun əhəmiyyətini erməni xalqı bundan sonra ən azı 600 il hiss edə-cək”.

Bilirsinizmi, Ter-Petrosyan “600 il” deyəndə nəyi nəzərdə tuturdu? 1431-ci ildə İrəvan çuxurundakı Üçkilə (indiki Ecmiədzin) adlanan ərazinin bir hissəsinin Maku vilayətindən olan Qriqor adlı bir erməninin pulla satın almasını və 1441-ci ildə erməni dini kafedrasının Kilikiyanın Sis şəhərindən bu əraziyə köçürülməsini. Levon Ter-Petrosyan bununla etiraf edir ki, Qərbi Azərbaycan ərazisində həmin tarixdən görünməyə başlayan ermənilər elə o vaxtdan yerli Azərbaycan xalqına – türk-müsəlman əhaliyə qarşı etnik təmizləmə siyasətinə rəvac veriblər. Bu gün Ermənistanda və erməni xalqında dərin-dən dəfə salmış irqçiliyin, xalqımıza qarşı nöfərlənmiş siyasətinin kökünü məhz burada axtarmaq lazımdır.

Ter-Petrosyan həmin çıxışında deyirdi: “Təsəvvür edin ki, əgər bu gün Ermənistan-da 1988-ci ildə olduğu kimi, 180 min yad millətin (oxu: azərbaycanlıların – Ə.Ə.) nümayəndəsi olsaydı, bu gün bizim dövlətimiz olmazdı. Biz Zəngəzuru, şimal-şərq rayonlarımızı, Sevanın sahillərini qorumaq iqtidarında olmazdıq. Hətta burada bir neçə muxtariyyət yaranardı. Unutmayın ki, üç rayonda azərbaycanlılar çoxluq təşkil edirdi – Vardenis, Masis və Amasiya. Zəngəzurdan onların irsi həddindən artıq çox idi. İndi bu problem həll edilib”.

Ermənmizin, erməniçiliyin gerçək sifəti budur! Ermənistanın həmin ərazidə Azərbaycan xalqına məxsus tarixi və mədəni irsi hədəfə alması məhz 600 il əvvəldən başlayır. Məqsəd bu coğrafiyaya tarixən heç bir aidiyyəti olmayan ermənilərin bu ərazilərin tarixi sakinləri olması uydurmasını əsaslandırmaq, Azər-

baycandan, Türkiyədən, Gürcüstandan ərazilər qopararaq təcridcən bütün Cənubi Qafqazı “Böyük Ermənistan”a çevirmək, sonra da onun hüdudlarını Şimali Qafqaz, İran və digər ölkələrin əraziləri hesabına genişləndirmək. Azərbaycanın tarixi torpaqları olan Qərbi Azərbaycanı – indiki Ermənistanı monoetnik dövlətə çevirmək də məhz bu bədnam siyasətin tərkib hissəsi idi. Əlbəttə ki, bu proses ardıcıl şəkildə həyata keçirilmiş siyasi strategiyanın nəticəsidir. Amma iflasa məhkumdur! Çünki tarixi təhrif etmək olar, amma onu pozub, təzədən yazmaq olmaz. Tarix bu gün deyil, dünükdür və bir dəfə yaşanır.

Təəssüf ki, ermənilər bunu anlamaq istəmirlər. Təsəvvür edin, yüzillər ərzində abidələrimizi dağıdıblar, toponimlərimizi erməniləşdiriblər, qəbiristanlıqlarımızı yer üzündən siliblər, nəticədə özlərini çıxılmaz bir vəziyyətə salıblar. Yüzlərlə, minlərlə mənbələr var, onların hamısı o abidələri ilkin vəziyyətində, o toponimləri ilkin adında qeydə alıb, saxlayıb. Və biz texnologiya-

ərazisinin əkin sahəsinə çevrildiyini, 67 qəbiristanlıq üzərində vandalizm hərəkətləri edildiyini, 4 qəbiristanlıq üzərində sənaye və istehsal obyektləri salındığını, 5 qəbiristanlıq ərazisində hərbi istehkam işləri aparıldığını, 32 qəbiristanlıq ərazisində tikinti-inşaat işləri görüldüyünü, 6 qəbiristanlıq üzərində yenidən dəfn prosesi aparılaraq erməni qəbiristanlığına çevrildiyini, 3 qəbiristanlıq ərazisində su anbarı inşa edildiyini müəyyən etdik. İndi özünü dəyin, buna vəhşilikdən başqa nə ad vermək olar?!

– Ermənilərin bu fəaliyyətini mədəni soyqırım, etnik təmizləmə və ya insanlıq əleyhinə cinayətlər kontekstində necə qiymətləndirmək olar?

– Əlbəttə, bütün bunlar təkcə Azərbaycan xalqına yox, bütün insanlığa qarşı törədilmiş cinayətdir və insanlıqdan kənar hərəkətlərdir. Bütün beynəlxalq sənədlər, konvensiya, protokol, pakt və digər qanunvericilik aktları bu cinayətləri pisləyir. Belə cinayətlər heç vaxt cəzasız qalmır və onu törədən millət, dövlət gec-tez bu cəzanı çox ağır şəkildə ödəməli olur. Ya insanlar ödəyir bu cəzanı, ya təbiət, ya da tarix.

– UNESCO və digər beynəlxalq təşkilatların bölgədə aparılan mədəni vandalizmi araşdırmaq imkanlarının Ermənistan tərəfindən məhdudlaşdırılması beynəlxalq monitorinq sistemində hansı zərbləri vurur? Bu, beynəlxalq hüququn icbari mexanizmlərinin zəifliyini necə nümayiş etdirir?

– Vaxtilə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur ərazisində Azərbaycan mədəni irsinə qarşı Ermənistan tərəfindən törədilən vandalizm hərəkətlərinə münasibət bildirməsi ilə bağlı Azərbaycan ziyalıları, digər vətəndaş qurumları UNESCO-ya və digər beynəlxalq təşkilatlara dəfələrlə müraciət etmişlər. Hətta cənab Prezident İlham Əliyev də işğaldan azad edilmiş ərazilərdən həmin qurumlara müvafiq çağırışlar etmişdir. Lakin təəssüf ki, ikili standartlar sayəsində dünya Azərbaycan həqiqətlərinə həmişə kar və kor olaraq qalmışdır. Qərbi Azərbaycan İcması olaraq, biz də indiki Ermənistan ərazisindəki Azərbaycan mədəni irsinə qarşı erməni vandalizminin durdurulması ilə bağlı UNESCO-ya və Ermənistan rəhbərliyinə müraciətlər etmişik. Hətta UNESCO-ya müraciətimiz BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının və Baş Assambleyasının rəsmi sənədləri kimi bütün ölkələr arasında yayılmışdır. Üstəlik, BMT-nin Baş katibi Ermənistan ərazisindəki Azərbaycan mədəni irsinin monitorinqinin keçirilməsinə şərait yaradılması ilə bağlı Ermənistan rəhbərliyinə müraciət də etmişdir. Amma nə olsun, Azərbaycanın suveren ərazilərini 30 il işğal altında saxlamasına rəğmən, ona bir dəfə də “işğalçı” deməyən dünya indi Ermənistanın xətrinə dəyən bir addım atarmı? Atmaz, atmadı da, bu gün də atır. Beynəlxalq hüququn icbari mexanizmləri həmin mexanizmlərin rıçaqlarını əlində möhkəm saxlayan beynəlxalq güclərin subyektiv maraqlarını təmin etməyə xidmət edir.

– Qayıdış hüququnun beynəlxalq hüquqda təsbit olunması deportasiya olunmuş Qərbi azərbaycanlıların geri dönüşünü hansı hüquqi əsaslarla legitim edir? Bu hüququn reallaşması üçün Ermənistanın üzərinə hansı beynəlxalq öhdəliklər düşür?

– Biz ata-baba yurdlarımız olan Qərbi Azərbaycana qayıdışımızın bütün detalla-

rını Qərbi Azərbaycana Qayıdış Konsepsiyamızda vermişik. Qayıdış hüququmuzun beynəlxalq hüquqda təsbit olunması faktları da həmin Konsepsiyada öz əksini tapmışdır və bir daha təkrar etmək istəmirəm. Təkcə onu deməklə kifayətlənirəm ki, insan hüquq və azadlıqları ilə bağlı bütün beynəlxalq sənədlər bizim doğulub boya-başa çatdığımız ata-baba yurdlarımıza qayıdışımızı təsbit və tələb edir. Bu hüququn reallaşması üçün Ermənistan dövlətinin üzərinə düşən beynəlxalq öh-

dəliklər də həmin Konsepsiyada öz əksini tapmışdır. Bura mülkiyyət hüququndan tutmuş bütün vətəndaş hüquqları da daxildir.

– Qərbi Azərbaycan İcmasının beynəlxalq səviyyədə apardığı fəaliyyətin diplomatik, hüquqi və informasiya mübarizəsi nə dərəcədə effektivdir? Bu fəaliyyət qayıdış prosesinin legitimliyinə necə təsir edir?

– Qərbi Azərbaycan həqiqətlərinin və soydaşlarımızın qayıdış hüququnun beynəlxalq müstəviyə daşınması Qərbi Azərbaycan İcmasının əsas prioritetlərindəndir. 2022-ci ildə İcmamızın yenidən təşkilatlanmasından ötən üç il ərzində bu sahədə xeyli uğurlara imza atmışıq. BMT-nin ən nüfuzlu orqanları — Təhlükəsizlik Şura-

sı, Baş Assambleya və İqtisadi və Sosial Şuranın rəsmi sənədi statusunda yayılan müraciətlərimizin sayı bu gün 11-ə çatıb. Xarici İşlər Nazirliyi ilə sıx koordinasiya-də olan müxtəlif beynəlxalq mərkəzlərə ümumilikdə 119 məktub ünvanlanmışdır. Ermənistanın və bəzi qərəzli dairələrin həqiqətləri təhrif edən cəhdlərinə qarşı fəaliyyət dövrümüzdə 339 bəyanatla çıxış edərək, informasiya hücumlarının qarşısını vaxtında almışıq.

Şübhəsiz ki, bütün bu uğurlarımızda möhtərəm Prezidentimiz, Müzəffər Ali Baş Komandanımız İlham Əliyevin tövsiyələri və hərtərəfli dəstəyi müstəsna rol oynayır. Təkcə yenidən yola saldıığımız 2025-ci ildə cənab Prezident bu məsələni yerli və xarici platformalarda düz 9 dəfə, ümumiyyətlə isə 67 dəfə səsləndirib. Yanvarın 7-dən etibarən istər Ankarada, istər Xankəndidəki mötəbər Zirvə görüşlərində, istərsə də dekabrın 5-də Bakıda təşkil olunan III beynəlxalq konfransa ünvanlandığı müraciətində cənab Prezident bu məsələyə öz qəti dəstəyini hər addımda nümayiş etdirib. Məhz bu siyasi iradə bizə imkan verib ki, İcma qısa müddətdə həm ölkə daxilində, həm də xaricdə çevik və effektiv siyasi mexanizmə çevrilsin. Bu illər ərzində nümayəndələrimiz Türkiyə, Polşa, Macarıstan, Meksika, Niderland, Qazaxıstan, Özbəkistan, Mərakeş, Avstriya, Belçika və İordaniya kimi ölkələrdə keçirilən mötəbər konfranslarda Qərbi Azərbaycan həqiqətlərini geniş auditoriyalara çatdırıblar. Ümumilikdə beynəlxalq tədbirlərdə 43

zidd hərəkətlərinə adekvat qiymət verməli, ən azı, Azərbaycan xalqının haqlı olduğunu etiraf etməlidir. Əlbəttə, biz Qərbin bizim haqq işimizə dəstək verəcəyinə bir o qədər də inanmırıq, amma heç olmasa, Ermənistanın necə bir siyasət və əxlaq sahibi bir dövlət olduğunu hər kəs bilməlidir.

– Qayıdış hüququnun həyata keçirilməsi gələcək Azərbaycan–Ermənistan münasibətlərində etimadın bərpasına hansı təsirləri göstərə bilər? Ədalətin bərpası və tarixi yaddaşın dirçəldilməsi regional sülh mexanizmlərinin qurulmasında nə dərəcədə həlledicidir?

– Biz Qayıdış hüququnun həyata keçirilməsini Azərbaycan–Ermənistan münasibətlərində qarşılıqlı etimadın bərpası üçün əsas şərt hesab edirik. Təsəvvür edin, ölkələrimiz arasında Sülh sazişi bağlanıb, delimitasiya işləri aparılır, sərhədlər çəkilir, biz tikanlı məfillər arxasından qəzəblə bu tərəfdən onlara baxırıq, onlar tikanlı məfillər arxasından qəzəblə o tərəfdən bizə baxırlar. Bu, bəziş olmaıdır ki. Bu, iki millət arasında düşmənçiliyin davam etdirilməsi oldu. Qarşılıqlı etimadın, dayanıqlı sülhün yeganə şərti birgəyaşayışdır. Bu təcrübə var, müharibədən əvvəl bu xalqlar birgə yaşayıb və bu birgəyaşayış qarşılıqlı etimada və sülhə xidmət edib. Yəni də etməlidir. Həm də bu dəfə güzəştli Ermənistan tərəfi etməlidir, münafişəni başlayan da, müharibəni edən də və ərazilərimizi işğal edən, insanlarımızı 30 il məcburi köçkün, qaçqın həyatı və məşəqqəti yaşadan

da Ermənistandır. Ermənistanda bir ev, bir kənd də zərər görməyib, amma Azərbaycanın yüzlərlə kəndi, şəhəri yer üzündən silinib, 20 min nəfərə qədər insanımız öldürülüb, 100 min nəfərə yaxın əlilimiz var. Və bütün bunları Ermənistan edib. Bunu qarşı tərəf anlamalıdır. Edib, etməməzlikdən gəlmək dövrü keçib, onlar da, biz də həqiqətin gözünün içinə dik baxmalıyıq və gələcəyə addımlamalıyıq.

– 2025-ci il Vaşinqton Birgə Bəyannaməsi Qərbi azərbaycanlıların qayıdışı üçün hansı yeni siyasi və hüquqi imkanlar yaradır? Bu bəyannamənin icrası regionun gələcək təhlükəsizlik arxitekturasına hansı təsirləri göstərir?

– Qərbi Azərbaycan İcması Azərbaycan və Ermənistan arasında münasibətlərin normalaşdırılması istiqamətində atılan bütün addımları dəstəkləyir. Azərbaycan və Ermənistan rəhbərlərinin 8 avqust Vaşinqton görüşündəki təşəbbüslərini də alqışlayırıq və bütün bu addımlara Qərbi Azərbaycandakı ata-baba ocaqlarımıza qayıdış istiqamətində qarşımızda açılan yeni imkan kimi baxırıq.

– Keçən il noyabrın 3-də AMEA-nın 80 illik yubiley tədbirində Prezident İlham Əliyev Qərbi Azərbaycana Qayıdış məsələsi ilə bağlı ciddi məsələlər qaldırdı. Qərbi Azərbaycan İcması 2026-cı ildə bu istiqamətdə hansı işləri görməyi planlaşdırır?

– Cənab Prezident həmin çıxışında görülməli işləri qeyd etməklə yanaşı, görülməli olan işlərin də xeyli dərəcədə xəritəsinə çizdi: “Biz öz tarixi torpaqlarımıza qayıtmalıyıq, tanklarla yox, avtomobillərlə qayıtmalıyıq. Bunu etmək üçün, əlbəttə ki, əsas vəzifə dövlətin üzərinə düşür. İctimai təşkilatlar və eyni zamanda, Azərbaycan alimləri, mən bilərəm və izləyirəm ki, bu istiqamətdə bir çox elmi əsərlər yaradıb. Onların sayı daha çox olmalıdır. Həm elmi əsərlər, sərgilər, təqdimatlar, tarixi əsərlərin dərc edilməsi... Daha çox elmi işlər, daha çox hətta qısa müddətli buketlər hazırlanmalıdır ki, həm Azərbaycan gəncləri öz tarixini yaxından bilsinlər, həm dünya ictimaiyyəti bilsin və eyni zamanda, indiki Ermənistanı bizim qayıdışımız da tamamilə məntiqli və ədalətli səslənsin. Ona görə Azərbaycan tarixi ilə bağlı bax, bu istiqamətdə əlbəttə ki, əlavə addımlara ehtiyac var”.

Qərbi Azərbaycan İcması bütün bu istiqamətlər üzrə 2026-cı ildə ciddi addımlar atmaq əzmindədir və cari ilin tədbirlər planında biz bunları nəzərdə tutmuşuq. Elə hesab edirik ki, 2026-cı il Qərbi Azərbaycana Qayıdış hədəfimiz yolunda yeni-yeni uğurlara imza atacağımız bir il olacaqdır.

Hazırladı:
Pünhan ƏFƏNDİYEY
XQ